

Dyslexiebeleid

Montessori Mavo Rotterdam

versie augustus 2020

Wist-je-datje:

**Onder ondernemers die
miljonair zijn, vind je vier keer
zoveel dyslectici als onder de
rest van de bevolking.**

OM
DENKEN

Inhoud

Inhoud.....	2
Wat is dyslexie?.....	3
Signalering en diagnose van dyslexie	4
Begeleiding van dyslexie op de Montessori Mavo Rotterdam	6
Specifieke maatregelen voor leerlingen met dyslexie	7
Vakspecifieke begeleiding Nederlands	13
Vakspecifieke begeleiding moderne vreemde talen	18
Bijlages en literatuurlijst.....	24

Wat is dyslexie?

Definitie: Dyslexie is een stoornis die gekenmerkt wordt door een hardnekkig probleem met het aanleren en het accuraat en/of vlot toepassen van het lezen en/of spellen op woordniveau.

Kenmerken van dyslexie:

- Het gaat om objectief waarneembaar gedrag;
- Het gaat om problemen bij het aanleren en bij het toepassen van lezen en spellen;
- Het kan zich uiteindelijk alleen uiten bij het spellen en minder bij het lezen;
- Dyslexie wordt niet veroorzaakt door omgevingsfactoren;
- Dyslexie heeft gevolgen voor alle vakken;
- Dyslexie verschilt van leerling tot leerling.

Samenvattend kunnen we zeggen dat dyslectische leerlingen in het voortgezet onderwijs problemen hebben met:

- Lezen en/of spellen op woordniveau in het Nederlands en in de moderne vreemde talen (nieuwe klank-tekenkoppelingen, ingewikkelde spellingafspraken);
- Het snel en accuraat lezen (decoderen) van teksten bij alle vakken;
- Het snel en accuraat spellen (coderen) bij functioneel schrijven bij alle vakken.

Signalering en diagnose van dyslexie

Signalering

Er zijn verschillende momenten waarop ernstige problemen met lezen en spellen kunnen worden gesignaleerd:

Bij het aanmelden van de leerlingen voor het voortgezet onderwijs. Het onderwijskundig rapport van de basisschool kan vermelden dat de leerling problemen heeft met lezen en/of spellen. Vaak heeft de leerling op de basisschool al begeleiding gehad en wordt er een vermoeden van dyslexie uitgesproken. Verder heeft de leerling aan het eind van groep 7 vaak niet het leesniveau AVI 9 bereikt en is de citoscore voor taal op de eindtoets vaak laag.

Na het afnemen van de signaleringstoetsen

Aan het begin van het schooljaar (medio september) worden bij alle brugklasleerlingen de Dia-toetsen afgenomen:

De leerlingen worden getoetst op de volgende vaardigheden:

- Begrijpend lezen Nederlands (dia-tekst);
- Begrijpend luisteren Nederlands (dia-foon);
- Woordenschat Nederlands (dia-woord).

Na observatie

Signalering van lees- en/of spellingproblemen kan ook plaatsvinden via observatie van bepaald gedrag van leerlingen. Observatie duurt langer dan signalering aan de hand van gegevens van de basisschool of door toetsing, maar heeft het voordeel dat er informatie komt over de problemen binnen de klassensituatie. Observatie moet daarom een aanvulling zijn. Eventueel kan er gebruik worden gemaakt van de 'observatielijst lees- en spellingproblemen' uit het protocol dyslexie VO (bijlage 1).

Signalen voor dyslexie in hogere leerjaren:

Het komt voor dat bij leerlingen pas in hogere klassen dyslexie wordt vermoed. Zij hebben vaak hun zwakke lees- en spellingvaardigheid kunnen compenseren met goede verbale vaardigheden en een goede algemene kennis van de wereld. De volgende signalen kunnen wijzen op problemen:

- De leerling kan het werktempo van de klas niet bijhouden en heeft minder zorg voor het werk;
- De cijfers voor de talen en/of zaakvakken dalen;
- De leerling moet onevenredig veel tijd aan huiswerk besteden;
- De leerling vertoont teruggetrokken of juist opvallend storend gedrag in de klas;
- De leerling is angstig over zijn studieresultaten;

- De leerling vertoont vermijdingsgedrag en is vaker dan normaal afwezig bij toetsen.

Na de signalering

Wanneer in de brugklas aan het begin van het schooljaar de testen zijn afgenomen en beoordeeld, kan worden gezien of de leerling uitvalt. Wanneer de leerling tot de zwakste 25% binnen het schooltype VMBO-TL valt, wordt RT aangeraden. Op de MMR wordt niet vanzelfsprekend r.t. aangeboden.

Diagnose

De MMR kan Eenheid Zorg, onderdeel van het LMC, inzetten om een onderzoek af te nemen bij de leerling. De ouders zijn vrij om met een ander schoolpsychologisch adviesbureau of orthopedagogisch bureau in zee te gaan. Eenheid Zorg stuurt een offerte en een anamneseformulier. De ouders vullen het anamneseformulier in en ondertekenen de offerte. Ze betalen de kosten van het onderzoek aan school en school betaalt aan Eenheid Zorg. Op de afgesproken datum test Eenheid Zorg de leerling. Enige tijd na het onderzoek stuurt Eenheid Zorg de onderzoeksgegevens naar de ouders en school. Als de diagnose dyslexie kan worden gesteld, wordt er bij de onderzoeksgegevens naar de ouders en school een dyslexieverklaring gedaan.

De dyslexieverklaring geeft aan dat uit het onderzoek is gebleken dat bij de leerling dyslexie is vastgesteld. Ook geeft de verklaring aan welke ernstige belemmeringen de leerling ondervindt bij het volgen van onderwijs of bij het functioneren in de samenleving. De dyslexieverklaring geeft ook zo concreet mogelijk aan welke maatregelen, faciliteiten, materialen en begeleiding voor de leerling wenselijk zijn. Er wordt onderscheid gemaakt in:

- Remediëring en dispensatie in het onderwijs;
- Materiële voorzieningen;
- Behandeling.

Begeleiding van dyslexie op de Montessori Mavo Rotterdam

Het uitgangspunt is dat de dyslectische leerling altijd recht heeft op extra begeleiding gedurende zijn hele schoolloopbaan. Vaak is de begeleiding in de onderbouw intensiever dan in de bovenbouw.

Algemene begeleiding

De begeleiding is erop gericht:

- De dyslectische leerling het onderwijs te laten volgen waarvoor hij/zij de capaciteit heeft;
- De lees- en schrijfvaardigheid van de dyslectische leerling te vergroten, zo nodig met hulpmiddelen;
- De dyslectische leerling te leren omgaan met zijn/haar probleem.

Begeleiding binnen klassenverband

Aan het begin van het schooljaar brengt de zorgcoördinator in kaart welke leerlingen dyslexie hebben, zodat de docenten een duidelijk beeld hebben.

De docent stemt zijn pedagogisch-didactisch handelen af op de behoefte van de dyslectische leerling. De resultaten en het welbevinden van de leerling wordt in de gaten gehouden door de coach.

De dyslectische leerling heeft behoefte aan specifieke, op hun probleem afgestemde maatregelen en instructie. Hieronder wordt verstaan:

- Compenserende faciliteiten (een dyslexiekaart, eventueel de inzet van hulpmiddelen, bijvoorbeeld pc met spraakondersteuning);
- Dispenserende faciliteiten (bijvoorbeeld ontheffing voor onderdelen van een taal);
- Extra instructie binnen klassenverband.

Docenten en coaches worden bij de begeleiding binnen klassenverband ondersteund door de zorgcoördinator. De remedial teacher adviseert en coacht omtrent het toepassen van de hierboven genoemde maatregelen.

Begeleiding buiten de klas

Als voor een leerling met dyslexie de klassikale begeleiding niet voldoende is, is er een beperkte mogelijkheid om voor deze leerlingen buiten de klas ondersteuning aan te bieden.

De leerlingen met dyslexie en de taalzwakke leerlingen die zijn uitgevallen tijdens de screening worden uitgenodigd door de zorgcoördinator om te bespreken wat de leerling nodig heeft. Dit richt zich hoofdzakelijk op de Nederlands en de moderne vreemde talen (MVT). Daarnaast wordt er gebruik gemaakt van methodegebonden software van de MVT of beschikbare niet-methode gebonden software. De begeleiding wordt afgestemd op de hulpvraag van de leerling.

De begeleiding is erop gericht om maximaal aan te sluiten bij de vakken. Hier wordt vooral uitgegaan van de leertaakgerichte en orthodidactische benadering. Ook wordt aandacht besteed aan de sociaal/emotionele kant van de begeleiding. De begeleiding zorgt er mede voor dat de dyslectische leerlingen dit onderwijsniveau kan blijven volgen.

Sommige leerlingen en ouders kiezen ervoor om begeleiding buiten de school te zoeken. Het is belangrijk dat er een goede afstemming is tussen school en externe begeleiding. De remedial teacher van de school is de schakel tussen de externe begeleiding en school.

Specifieke maatregelen voor leerlingen met dyslexie

Compenserende faciliteiten

Het toekennen van compenserende faciliteiten moet de last die de leerling ondervindt van zijn lage niveau van technisch lezen en/of spellen verminderen. Door deze faciliteiten zal de leerling meer zelfvertrouwen krijgen en zijn zelfredzaamheid wordt groter.

In overleg met de leerling, zijn ouders, de docent/mentor en de zorgcoördinator wordt besproken welke compenserende faciliteiten voor een leerling nodig zijn. Zo worden de toegekende faciliteiten optimaal afgestemd op de leerling. De coach bespreekt de toegekende faciliteiten regelmatig met de leerling. Daarbij wordt nagegaan:

- Of de leerling gebruik maakt van de faciliteiten;
- Of de docent de toegekende faciliteiten realiseert;
- Wat de effecten zijn van de ondersteuning;
- Of er meer faciliteiten nodig zijn;
- Of er faciliteiten overbodig zijn geworden.

Het is belangrijk dat de toegekende compenserende faciliteiten duidelijk zijn voor de leerling, maar ook voor de docent. De dyslectische leerling is in het bezit van een dyslexiekaart waarop deze faciliteiten staan.

De compenserende faciliteiten hebben betrekking op lezen, schrijven, toetsen en beoordeling.

Onderstaande compenserende maatregelen voor lezen kunnen mogelijk gebruikt worden:

- Teksten die in de klas moeten worden gelezen, laten voorlezen door andere leerlingen of zelf voorlezen door de docent;
- Opdrachten op schrift geven;
- Een duidelijke witte ruimte tussen verschillende opdrachten;
- Goede, gecorrigeerde kopieën van dictaten en oefeningen aan de leerling geven.
De werkboeken controleren of alles goed is ingevuld;
- Ondersteunende technologie (laptop met spraakondersteuning) toestaan;
- Extra tijd geven voor oefeningen en opdrachten.

Onderstaande compenserende maatregelen voor schrijven kunnen mogelijk gebruikt worden:

- Kopieën van aantekeningen en bordschema's aan de leerling geven. Dit kan ook een kopie van een medeleerling zijn;
- Hulpmiddelen toestaan, zoals: spellinglijsten, regelkaarten, een elektronisch woordenboek, een laptop;
- Antwoorden op vragen en opdrachten schematisch laten aangeven en mondeling laten toelichten;
- Fonetische spelling toestaan.

Compenserende maatregelen voor toetsen staan verderop beschreven.

Compenserende maatregelen bij het beoordelen van de toetsen:

- Aangepaste beoordeling voor spelling Nederlands (zie hoofdstuk 5)
- Aangepaste beoordeling voor de moderne vreemde talen (zie hoofdstuk 6).

Dispensatie

Wanneer dispensatie wordt verleend aan een leerling, wordt de leerling vrijgesteld om aan bepaalde geldende eisen te voldoen. Bij het verlenen van dispensatie moet het toekomstperspectief van de leerling centraal staan.

Mogelijkheden voor dispensatie zijn:

- Vrijstelling van voorleesbeurten;
- Vrijstelling van spellingtoetsen;
- Vrijstelling van spellingbeoordeling;
- Het verminderen van de omvang van de boekenlijst;

- Vrijstelling van een moderne vreemde taal (Engels is daarvan uitgesloten). De vrijgekomen tijd wordt bij voorkeur opgevuld met extra onderwijs Nederlands of Engels.

Toetsen

De volgende compenserende en dispenserende maatregelen zijn mogelijk:

- Geef meer tijd bij toetsen. De dyslectische leerling heeft recht op een tijdsverlenging van 25%;
- Differentieer in toetsstof. Wanneer het niet mogelijk is om meer tijd te geven, kan de docent aan de dyslectische leerling aangeven welke onderdelen van de toets het belangrijkste zijn en zeker af moeten. De leerling kan zich daarop richten. Wat niet af is wordt niet meegerekend;
- Richt de aandacht van de leerling. Dyslectische leerlingen hebben moeite hun aandacht op verschillende aspecten van een taak te richten. Hier kan bij toetsen rekening worden gehouden;
- Houd bij het maken van de toets rekening met de wijze waarop de stof is geoefend. Laat de toetsvorm aansluiten;
- Zorg voor een heldere lay-out. Gebruik een duidelijk lettertype (Arial 12);
- Geef opdrachten altijd op papier. Dyslectische leerlingen hebben moeite om opdrachten vanaf het bord te maken. Ook dicteren is een probleem;
- Opdrachten voor schriftelijke toetsen voorlezen;
- Toets ook mondeling. Onderdelen als vocabulaire, idioom en dialogen kunnen ook mondeling getoetst worden. Met het cijfer van de mondelinge toetsing kan het cijfer voor schriftelijke toetsing worden opgehaald. Bij ernstige problemen kan besloten worden om bepaalde onderdelen altijd mondeling te toetsen;
- Bied auditieve ondersteuning. Het gebruik van een laptop met spraakondersteuning is mogelijk;
- Bied gelegenheid om het cijfer op te halen. Vooral bij taaltoetsen kan de docent de toets teruggeven met een foutenanalyse. De leerling wordt dan in de gelegenheid gesteld om de fouten opnieuw te bekijken en de stof te oefenen. Met een individuele mondeling of schriftelijke toets kan het cijfer worden opgehaald;
- Extra tussentijdse toets over kleine gedeeltes van de stof;
- Aangepaste toetsing voor spelling Nederlands (zie hoofdstuk 5);
- Aangepaste toetsing voor de moderne vreemde talen (zie hoofdstuk 6).

Ondersteunende technologie

Het gebruik van ondersteunende technologie kan de problemen van de leerling met dyslexie compenseren. Het gaat hierbij om software die het leren en het structureren en plannen van taken ondersteunt. De programma's hebben behalve een ondersteunend ook een remediërend effect.

❖ **Leesondersteuning:**

Voor leesondersteuning kan men onder andere gebruik maken van de volgende technologieën:

- Boeken op cd-rom/usb-stick voor gebruik van de daisyspeler;
- Tekst-naar-spraak software;
- Vertaalssoftware.

❖ **Schrijfondersteuning:**

Voor schrijfondersteuning kan gebruik worden gemaakt van een tekstverwerker met spellingcontrole. Het is een goede optie voor dyslectische leerlingen die moeite blijven houden met spellen, maar ook voor leerlingen die een zeer moeilijk leesbaar handschrift hebben. De leerling moet wel in een redelijk tempo kunnen typen. Een typcursus is daarom sterk aan te raden.

❖ **Leerondersteuning:**

Dyslectische leerlingen hebben vaak ook ondersteuning nodig bij het leren. Hiervoor komen drie typen software in aanmerking:

- Methodeafhankelijke software: steeds meer studieboeken hebben een bijbehorende digitale versie waar de leerling extra kan oefenen;
- Methodeonafhankelijke software: software voor de training van kennis en vaardigheden, los van studieboeken. Bijvoorbeeld Digischool;
- Open software: de gebruiker voert zelf de leerstof in het programma in. Deze programma's worden vooral gebruikt voor het leren van woordjes. Voorbeelden zijn: WRTS of Teach2000.

Gebruik van technische hulpmiddelen

Bij het gebruik van technische hulpmiddelen moet er aandacht zijn voor de volgende punten:

- **Indicatie:** het probleem van de leerling moet goed in kaart worden gebracht en de mogelijkheden worden met de leerling besproken. Daarna wordt er een keus gemaakt. Het moet winst opleveren. Verder moet de leerling goed begeleid worden;
- **Toegankelijkheid:** Er moet goed onderzocht worden wat de leerling nodig heeft. Wat de hulpmiddelen kosten en wie deze hulpmiddelen betaalt. School spreekt met de ouders van de leerling af hoe hiermee om te gaan.
- **Taken van de school:** Wat moet de school regelen om gebruik van hulpmiddelen mogelijk te maken. Gedacht kan worden aan de volgende zaken: goede vermelding van ISBN-nummers wanneer de leerling de digitale boeken wil bestellen of het digitaal beschikbaar hebben van toetsen en teksten.
- **Preventie van fraude:** Om fraude te voorkomen moet er een goede afspraak met de leerling worden gemaakt. Als een leerling een laptop gebruikt bij het maken van toetsen mag hij geen gebruik maken van de opgeslagen informatie. Wanneer hij dit toch doet, eindigt het gebruik van de laptop. Het is wenselijk om een laptop van school te gebruiken voor het maken van toetsen.
- **Veiligheid:** hoe kan diefstal of beschadiging voorkomen worden? Het is belangrijk dat de apparatuur goed wordt ingepakt en opgeborgen.

Dyslexiekaart

De dyslectische leerling is in het bezit van een dyslexiekaart (bijlage 2). Deze kaart is een goede geheugensteun voor de docent en de leerling.

Op de dyslexiekaart staan de volgende zaken:

- Compenserende faciliteiten;
- Gebruik van ondersteunende technologie;
- De plichten van de dyslectische leerling.

Aan het begin van het schooljaar hebben de docenten een algemene kaart voor dyslectische leerlingen in hun klassenmap zitten (bijlage 3).

L2S

Voor het gebruik van tekst-naar-spraak software kiest de school voor het gebruik van L2S versie 9. De leerling beschikt over een laptop (wenselijk is een laptop van school voor het maken van toetsen) en via een inlogcode op Magister logt de leerling in op het programma.

Wanneer de leerling een ernstige vorm van dyslexie heeft en het niet meer mogelijk is om zelfstandig te lezen en voldoende voor de toetsen te halen, kan er gebruik worden gemaakt van L2S. Alle andere vormen van compenserende en dispenserende maatregelen zijn al gebruikt.

Na overleg met de leerling en ouders kan de mentor een verzoek bij de remedial teacher indienen om de leerling gebruik te laten maken van dit programma. De remedial teacher instrueert de leerling over het gebruik van L2S.

Via de school kan de leerling een inlogcode voor L2S krijgen. Met deze licentie kan de leerling zowel op school als thuis werken met het programma.

In eerste instantie maakt de leerling gebruik van de laptop met L2S voor het maken van de toetsen. Met de mentor en remedial teacher wordt afgesproken voor welke vakken de leerling gebruik gaat maken van L2S. De remedial teacher maakt een melding in Magister en informeert de docent. De docent zorgt ervoor dat de toets wordt aangeleverd als Word-document op usb-stick. Wanneer de toets een Pdf-bestand is, moet hij een week van tevoren bij de remedial teacher worden aangeleverd om omgezet te worden.

Wanneer de leerling bij gebruik van zijn/haar eigen laptop tijdens het maken van toetsen oneigenlijk gebruikt, vervalt zijn/haar rechten op het gebruik van de laptop met L2S voor het maken van toetsen.

In ernstige gevallen kan er ook op school gebruik worden gemaakt van de persoonlijke laptop van de leerling met L2S tijdens de lessen. De ouders zorgen ervoor dat de digitale boeken bij **Dedicon** besteld worden en op de computer staan. Ook hier is er eerst overleg met leerling, ouders, mentor en remedial teacher.

Vakspecifieke begeleiding Nederlands

Het is de taak van de docent Nederlands om de taalvaardigheid van de leerlingen te vergroten, zowel receptief (lezen en luisteren) als productief (spreken en schrijven). Lezen en schrijven zijn voor dyslectische leerlingen vaak een probleem. De mate waarin dit een probleem is, verschilt per leerling. Dyslectische leerlingen hebben ook vaak problemen met het toepassen van grammaticaregels.

Hieronder volgen voorstellen voor begeleiding.

Lezen

Technisch lezen: Dit wordt in het voortgezet onderwijs niet meer echt onderwezen. Toch zal het veel oefenen de technische leesvaardigheid van de dyslectische leerling vaak nog verbeteren. Dit betekent dus veel lezen (leeskilometers maken). Om het leesplezier van de leerling te verhogen kan worden overwogen om gebruik te maken van een tekst-naar-spraak programma. Je kunt het lezen van fictie stimuleren met de volgende dingen:

- Lees gezamenlijk verhalen of toneelstukken;
- Help leerlingen bij hun boekkeuze;
- Gebruik internet voor het vormen van een mening over boeken;
- Laat verfilmingen zien voor of na het lezen;
- Laat leerlingen in tweetallen lezen;
- Laat leerlingen herhaald lezen.

Met de leerling moet ook overlegd worden of er een voorleesbeurt gegeven kan worden. De tekst die voorgelezen moet worden, kan aan de leerling van tevoren worden opgegeven. De leerling kan de tekst dan eerst voorbereiden.

Begrijpend lezen: Dit is een interactief proces. De lezer brengt zijn leesdoel tot stand door voorkennis te verbinden met informatie uit de tekst. Hiervoor gebruikt de leerling leesstrategieën. Er zijn twee typen leesstrategieën: metacognitieve en tekstgerichte strategieën.

De metacognitieve strategieën richten zich op de volgende zaken:

- Oriëntatie (vaststelling van het leesdoel);
- Planning (maken van een plan van aanpak);
- Uitvoering (bewaken van het leesdoel);
- Evaluatie (nagaan of het leesdoel is bereikt).

De tekstgerichte strategieën richten zich op de volgende zaken:

- Onderwerp en hoofdgedachte vaststellen;

- Relaties leggen tussen tekstdelen;
- Functies van tekstdelen vaststellen;
- Woordbetekenissen afleiden en dergelijke.

Het is belangrijk om dyslectische leerlingen en zwakke lezers goed te trainen in het gebruiken van de strategieën. De problemen zullen zich vooral voordoen bij het lezen van non-fictie. Het trainen in leesstrategieën kan als volgt gebeuren:

- Leer leerlingen voor ze gaan lezen een concreet leesdoel (probleem) vast te stellen, hun strategie daarop af te stemmen en te controleren of zij hun doel bereikt hebben.
- Laat leerlingen opgeroepen voorkennis en voorspellingen gebruiken bij het vaststellen van hun taakaanpak.
- Leer leerlingen welke problemen met een strategie kunnen worden opgelost en dat er verschillende manieren zijn om een strategie uit te voeren.
- Leer leerlingen om te controleren of zij de tekst begrijpen.
- Leer leerlingen strategieën toe te passen bij het lezen van zaakvakteksten.

Woordenschatuitbreiding

Doordat dyslectische leerlingen en zwakke lezers weinig lezen, hebben ze vaak een achterstand opgelopen in de uitbreiding van hun woordenschat. De woordenschat kan uitgebreid worden door de leerling te stimuleren meer te gaan lezen, eventueel met het gebruik van hulpmiddelen. De leerling zal veel woorden niet kennen en opzoeken in een woordenboek is vaak erg moeilijk. Laat de leerling de woorden in een schrift schrijven en begeleid de leerling bij het verklaren van de woorden. Opzoeken via de computer is een mogelijkheid. Ook is het belangrijk dat de leerling leert het woord af te leiden uit de context of uit de betekenis van de samengestelde delen. Voor veel vakken is het maken van begrippenlijsten een waardevolle toevoeging. De docent speelt hierin een belangrijke rol.

Schrijven

Veel dyslectische leerlingen hebben problemen met schrijven. Vaak hebben ze te weinig ervaring opgedaan met het schrijven van teksten. Door hun problemen met spelling proberen ze onder hun schrijftaken uit te komen of ze leveren zeer korte teksten in.

De schrijfvaardigheid kan vergroot worden door:

- De leerling te leren een schrijftaak goed voor te bereiden. Hij moet voldoende van het onderwerp afweten en voor wie het geschreven wordt. Laat de leerling dus eerst informatie verzamelen en een onderwerp kiezen wat boeit. Voor het schrijven kan het beste gebruik worden gemaakt van een tekstverwerker.
- De leerling te leren het geschreven werk te controleren. Teruglezen is vaak moeilijk. Je kunt de leerling trainen het twee keer hardop terug te lezen, dan hoor je de fouten. Ook het laten voorlezen door een medeleerling is een

mogelijkheid, anders kan er gebruik gemaakt worden van tekst-naar-spraaksoftware.

- De leerling te leren schrijven door te observeren. Na het schrijven van een tekst geeft de docent vaak commentaar. De leerling moet op grond van dit commentaar inzicht krijgen over zijn manier van schrijven.

Spelling

Leerlingen moeten kunnen inschatten wanneer een tekst foutloos moet zijn. De docent Nederlands moet de leerlingen leren:

- In welke omstandigheden een tekst geen spelfouten mag hebben. De leerling moet ervaren waarom een correcte spelling belangrijk is. Voor dyslectische leerlingen en zwakke spellers is het belangrijk om dit goed in te schatten, zij kunnen hun teksten door anderen laten lezen;
- Met welke hulpmiddelen je een tekst zonder spelfouten kunt maken. De docent kan de leerling wijzen op de volgende mogelijkheden:
  - ✓ kijk elkaars werk na;
  - ✓ vraag goede spellers of de docent om advies;
  - ✓ gebruik regelkaarten;
  - ✓ gebruik een spellinglijst of woordenboek als je daarmee om kunt gaan;
  - ✓ gebruik predictiesoftware of de spellingcontrole op de computer.

Het zou voor alle leerlingen wenselijk zijn het spellingonderwijs te individualiseren. Het liefst wordt er via de computer oefenstof aangeboden (denk aan StudyFlow). Er wordt aandacht besteed aan de regelcategorieën waar de leerling moeite mee heeft. Leerling die goed zijn in spellen kunnen verrijkingsstof aangeboden krijgen.

Voor de dyslectische leerling en de slechte spellers is het belangrijk in de gaten te houden of de geïnvesteerde oefentijd opweegt tegen het rendement. Als dit niet zo is, moet de leerling geleerd worden zo correct mogelijk te spellen met gebruik van hulpmiddelen. Fonetisch gespelde woorden zouden ook moeten worden toegestaan, behalve bij een spellingtoets. Een aangepaste beoordeling is dan wenselijk. Voor deze leerlingen is het ook belangrijk om tijdens RT-sessies uitleg te krijgen over de spellingregels.

Grammatica

Dyslectische leerlingen hebben vaak ook problemen met grammatica. De grammaticaregels kunnen niet worden onthouden en/of toegepast. Extra oefening of op een andere manier uitleggen zou een oplossing zijn. Het is belangrijk om de grammaticaregels inzichtelijk te maken aan de hand van veel voorbeelden. Leer leerlingen gebruik te maken van hun kennis van de betekenis van taal om tot het gebruik van de grammaticaregels te komen.

Beoordeling van toetsen

Spelling mag het resultaat op een toets niet sterk beïnvloeden, tenzij spelling een onderdeel van die toets is.

Vorbereiding op het eindexamen

Een goede voorbereiding op het examen is belangrijk. Het maken van oude examens is een goede oefening. Het is belangrijk dat de docent niet alleen aangeeft wat goed of fout is, maar ook hoe fouten voorkomen hadden worden. Dit vergt een goede analyse van de gemaakte fouten, veel ondersteuning van de docent en veel training. De leerlingen moeten ook goed op de hoogte zijn van de criteria.

Training van het onderdeel leesvaardigheid kan fouten aan het licht brengen die kunnen worden voorkomen. Er kan onvoldoende inzicht zijn in de tekst of de vragen, maar er kunnen ook leesfouten worden gemaakt. Voor het maken van leesfouten kan het gebruik van L2S worden overwogen. Voor het goed lezen van de tekst en het maken van de vragen moet de leerling van tevoren experimenteren met verschillende aanpakken. De volgende opties zijn mogelijk (indien nodig met L2S):

- Eerst de vragen lezen en daarna de tekst met vragen in het achterhoofd. Noodzakelijke informatie markeren en dan de vragen maken;
- Eerst de tekst globaal bekijken: koppen, eerste en laatste regels van een alinea. Daarna de vragen lezen en dan de hele tekst met de vragen in het achterhoofd. Noodzakelijke informatie markeren en dan de vragen maken;
- Eerst de hele tekst lezen en direct noodzakelijke informatie markeren en opmerkingen in de kantlijn maken. Daarna de vragen lezen en beantwoorden.

Bij het onderdeel schrijfvaardigheid moet de leerling erop gewezen worden dat het gebruik van het woordenboek wenselijk is voor het opzoeken van de spelling van een woord. Voor de werkwoordspelling is dat lastig. Opzoeken in een woordenboek kan tijdrovend zijn.

Vakspecifieke begeleiding moderne vreemde talen

De problemen die dyslectische leerlingen hebben ondervonden bij het leren lezen en spellen in het Nederlands, keren terug bij de moderne vreemde talen. Er ontstaan problemen bij lezen, schrijven en woordjes leren door het fonologisch tekort en de problemen met automatiseren. Het leren spellen wordt bemoeilijkt door de nieuwe klank-tekenkoppeling. Ook begrijpend lezen is een probleem. En alles wordt nog eens zwaarder doordat ze meerdere moderne vreemde talen tegelijk moeten gaan leren. Preventieve begeleiding is erg belangrijk voor de dyslectische leerling. Deze preventieve begeleiding bestaat uit de volgende zaken:

- Begin zo vroeg mogelijk;
- Laat leerlingen eerder met de stof kennismaken (pre-teaching);
- Voorkom faalangst;
- Straal positieve verwachtingen uit;
- Geef en vraag veel feedback;
- Reik leerstrategieën aan;
- Leer de leerling om te gaan met de beschikbare software (digitale versie van de methode of woordleerprogramma's zoals WRTS of Teach 2000)

Het is belangrijk dat de leerling het vak leuk gaat vinden en vertrouwen krijgt in zijn eigen kunnen. Die basis moet in de eerste maanden gelegd worden.

Uitspraak van woorden

Intensieve aandacht voor de uitspraak van de vreemde taal is erg belangrijk. Het oefenen van de uitspraak kan op een aantal manieren gebeuren:

- Gebruik maken van de software die bij de methode hoort op een computer met een goede geluidskaart;
- Met tekst-naar-spraak-software (L2S). Ook hier moet de leerling in het bezit zijn van het digitale boek van de methode.
- Door klassikaal herhaald lezen in koor of het herhaald laten voorlezen door iemand anders;
- Via jezelf opnemen en weer terughoren;
- Door gebruik te maken van regels, kapstokwoorden en ezelsbruggetjes;
- Door spreekangst weg te nemen. Dit kan d.m.v. spelvormen en rollenspellen.

Woorden leren

Woordjes leren in een moderne vreemde taal is een groot probleem voor de dyslectische leerling. Het is belangrijk dat de docenten veel aandacht besteden aan strategieën die leerlingen kunnen inzetten bij het leren van woordjes. De volgende manieren zijn mogelijk:

- Woordjes leren met de computer. Via internet kan er gebruik worden gemaakt van verschillende programma's om woordjes te leren (WRTS, Teach2000 en Overhoor) De leerling kan de woorden zelf intypen en de woorden kunnen ook uitgesproken worden. Het is belangrijk dat de leerling dagelijks een korte periode oefent (ongeveer 10 minuten per taal). Ook is het belangrijk dat er niet te veel woorden per keer worden geoefend, 5 tot 10 woorden is voldoende.
- Woordjes leren zonder computer. Als er niet met de computer kan worden gewerkt of de leerling wil niet met de computer werken, kunnen andere strategieën worden gebruikt:
  - ✓ Expanding-rehearsal-methode. De leerling leert 4 woorden totdat hij ze kent. Dit wordt steeds uitgebreid met 4 woorden.
  - ✓ Woordjes leren in woordgroepen en/of zinsverband. Vaak is het makkelijker om een woord te leren in de context.
  - ✓ De schoenendoosmethode. De leerling schrijft de woorden op kaartjes en de betekenis op de achterkant. De schoenendoos bestaat uit meerdere vakjes. In het eerste vakje staan de te leren woorden, daarachter het vakje met de woorden die de leerling al kent, maar nog wel moet herhalen en daarachter de woorden die goed bekend zijn bij de leerling. Bij deze methode is er veel aandacht voor herhaling.
  - ✓ De flapmethode. De leerling neemt een blaadje en verdeelt die in kolommen. In de linker kolom staan de Nederlandse woorden. Uit het hoofd worden de buitenlandse woorden opgeschreven. Er vindt een controle plaats. Het blad kan worden omgevouwen en zo kan er naar 2 kanten worden geleerd. Ne--- MVT of MVT --- Ne.

Spelling en klankstructuur

Bij het aanleren van moderne vreemde talen moeten nieuwe klank-tekenkoppelingen en spellingregels worden aangeleerd. Ook wordt veel gevraagd van het inprentvermogen met betrekking tot spelling. Dyslectische leerlingen hebben hier veel moeite mee. De volgende zaken zijn belangrijk:

- De leerling moet bewust zijn van zijn spellingprobleem;
- De docent moet veel aandacht besteden aan het veelzijdig leren, dit is leren door meer zintuigen te gebruiken. Niet alleen kijken, maar ook uitspreken, schrijven, typen of spellen;

- Maak de leerling bekend met oefen- en overhoorsoftware. Laat de leerling op school er mee oefenen, daarna kunnen ze het thuis ook gebruiken. Het is belangrijk dat de leerling dagelijks oefent met kleine woordpakketten. Behalve het woord intypen, moet de leerling het woord ook uitspreken. Er kan ook gebruik worden gemaakt van de software die bij de methode hoort;
- Geef extra aandacht aan lastige klank-tekenkoppelingen. Hier kan in klassenverband extra aandacht aan besteed worden met behulp van teksten. Ook kan worden gewerkt met een klankspellingschrift. In dit schrift worden op een systematische manier woorden geschreven bij de kapstokwoorden met de betreffende klank-tekenkoppeling. Sommige methodes hebben al zo'n schrift. Als dat niet zo is, kan dit een activiteit voor de RT-lessen zijn;
- Geef extra aandacht aan spellingregels. Bied de leerling een beperkt aantal eenvoudige spellingregels aan. Dit kan klassikaal;
- Geef extra aandacht aan bekende stukjes, zoals vaste achtervoegsels;

Grammatica

Een aantal dyslectische leerlingen heeft moeite met het leren van grammaticaregels. Ze kunnen problemen hebben met het leren en benoemen van woordsoorten en de zinsdelen en hebben moeite met de inhoud van de grammaticaregel. En hebben ze de grammaticaregel wel onder de knie, is het soms moeilijk deze toe te passen in een nieuwe situatie.

Docenten moderne vreemde talen kunnen op een aantal manieren extra ondersteuning bieden bij het leren van grammatica:

- Docenten hanteren schoolbreed de Nederlandse taalkundige en redekundige begrippen voor de uitleg bij de moderne vreemde talen. Er wordt aangesloten bij de uitleg die bij het vak Nederlands wordt gegeven;
- Sluit bij het toetsen van de grammaticaonderdelen aan bij de manier waarop het in de les is geoefend;
- Gebruik veel vaste uitdrukkingen;
- Laat de leerlingen oefenen via internet of met de software die bij de methode hoort;
- Visualiseer waar mogelijk grammaticaregels in een tekening.

Lees- en luistervaardigheid

Het lezen van teksten in de moderne vreemde taal is voor een dyslectische leerling nog moeilijker dan in het Nederlands. De technische leesvaardigheid is slecht. Vaak is er een tekort aan woordkennis en zijn er problemen met de uitspraak en de grammatica. Ook de luistervaardigheid kan problemen opleveren. Hier spelen bovenstaande zaken eveneens een rol.

Het is belangrijk om dyslectische leerlingen in de onderbouw begeleiding bij technisch lezen te geven. De volgende zaken kunnen hierbij ondersteuning bieden:

- Bied auditieve ondersteuning bij technisch lezen. De leerling luistert naar de tekst en leest tegelijkertijd mee. Er kan gebruik worden gemaakt van ondersteunende middelen, zoals L2S;
- Besteed aandacht aan lees- en luisterstrategieën. Het is belangrijk om te werken met een leerkaart waarop lees- en luisterstrategieën staan en dit schoolbreed te hanteren;
- Maak gebruik van tutorlezen. Dit kan in de klas. Een goede leerling leest de tekst aan de dyslectische leerling voor;
- Geef meer leestijd. Bij het lezen van teksten is het belangrijk dat de leerling meer tijd krijgt en ook meer tijd om een leestekst voor te bereiden. Bij luistervaardigheid, met name in de bovenbouw, is het belangrijk dat de dyslectische leerling meer tijd krijgt om de vragen door te lezen.

Beoordeling van toetsen

Het is een verlichting voor de dyslectische leerling wanneer de spelling aangepast zou worden beoordeeld. Aangepaste beoordeling vraagt om een eenduidige visie van de sectie en goede afspraken. Uitgangspunten bij het toekennen van een aangepaste beoordeling zijn:

- De aangepaste beoordeling wordt toegekend als de leerling zich houdt aan de gemaakte afspraken met betrekking tot het leren van de moderne vreemde taal;

Wanneer cijfers worden gegeven, hebben we de volgende uitgangspunten:

- Tel spelfouten minder zwaar: spelling wordt minder zwaar beoordeeld dan andere fouten. Als voor een fout gespeld woord in een toets 1 punt wordt afgetrokken, trekken we bij de leerling met dyslexie een ½ punt af;
- Reken een spelfout maar 1 keer: herhaling van spelfouten wordt niet meegerekend;
- Fouten in woordtekens worden niet gerekend;
- Bij grammaticale fouten worden geen uitzonderingen gemaakt bij leerlingen met dyslexie, want het gaat om het toepassen van de grammaticaregels.

Het is belangrijk dat de talensecties een eenduidig oordeel hebben over het beoordelen van toetsen.

Vorbereiding op het eindexamen

Voor een dyslectische leerling kan het examen moderne vreemde talen een struikelblok zijn. Ook hier is het belangrijk dat door het oefenen van oude examens de leerling goed wordt voorbereid op het examen. De docent speelt hierbij weer een belangrijke rol.

Voor de leesvaardigheid kunnen dezelfde strategieën als bij het vak Nederlands gebruikt worden.

De schrijfvaardigheid bij het examen bestaat meestal uit het schrijven van een brief. Ook dit kan veel geoefend worden en het is belangrijk om vaste algemene bruikbare zinsconstructies te oefenen en de conventies van een brief bij alle talen hetzelfde te laten zijn.

Als de leerling tijdens zijn schoolperiode gebruik heeft gemaakt van L2S, kan hij ook examen doen met L2S. Dit moet wel officieel bij de examensecretaris worden aangevraagd.

Bijlages en literatuurlijst

a. Bijlages:

- Observatielijst lees-en spellingproblemen;
- Dyslexiekaart.
- Algemene kaart

b. Literatuurlijst:

- Protocol Dyslexie Voortgezet Onderwijs Deel 2, Signalering, diagnose en begeleiding;
- Dyslectische leerlingen en de talen – mogelijkheid tot begeleiding;
- Toetsen en interventies bij dyslexie in het voortgezet onderwijs,

Observatielijst lees- en spellingproblemen

Iedere keer wanneer u een van de genoemde verschijnselen observeert, turft u in het vakje en licht het eventueel toe.

Naam leerling: Klas:	Docent: Vak(ken): Observatieperiode:
Heeft laag werktempo bij stillezen en het maken van opdrachten en proefwerken.	
Heeft moeite met hardop lezen (leest traag, haperend en/of maakt veel fouten.	
Werkboeken/oefeningen zijn na klassikale behandeling niet goed verbeterd.	
Heeft moeite met leren van spelling, woordbetekenissen en grammatica mvt.	
Maakt veel spelfouten in werk waarbij spelling niet centraal, bijv. werboeken zaakvakken.	
Beantwoordt schriftelijk vragen en opdrachten in onvolledige zinnen.	
Beantwoordt schriftelijke opdrachten en vragen fout, omdat ze niet accuraat gelezen worden.	
Schrijft van het bord informatie niet correct over.	
Is angstig en onzeker bij hardop lezen, terugkrijgen/inleveren van werk, een beurt krijgen etc.	
Overige opmerkingen: <ul style="list-style-type: none"> - Wijst met vinger - Beweegt lippen tijdens stillezen - Onverzorgde lay-out	

- Moeite met structureren van taken - Moeite met het uitvoeren van complexe taken - Problemen met tekstbegrip - Sterk wisselende prestaties - Slecht leesbaar handschrift - Gedragsaspecten - Vraagt vaak om herhaling van uitleg of instructie	

Naam:

Klas:

(voorkant kaart)

Omdat ik een dyslexieverklaring heb, kan ik gebruik maken van de volgende compenserende faciliteiten:

- Ik krijg extra tijd bij repetities en overhoringen;
- Ik krijg de repetities en overhoringen in lettertype Arial 12;
- Ik krijg een aangepaste beoordeling voor spelling Nederlands;
- Ik krijg een aangepaste beoordeling voor spelling moderne vreemde talen;
- Ik krijg op verzoek een kopie van de presentatie/dictaat van de docent;
- Als ik een leesbeurt krijg, heb ik tijd om de tekst voor te bereiden;
- Ik maak gebruik van de volgende hulpmiddelen (in overleg met de remedial teacher):

(achterkant kaart)

Omdat ik een dyslexieverklaring heb, krijg ik de volgende aanbevelingen:

- Ik gebruik een goed overhoorprogramma bij de moderne vreemde talen voor het leren van de woorden, zoals WRTS of Teach 2000;
- Ik leer de leerstof voor de talen gespreid. Iedere dag minimaal 15 minuten;
- Als ik moeite heb met een tekst, bespreek ik die met mijn vakdocent;
- Ik maak gebruik van Magister bij huiswerk en planning;
- Ik maak gebruik van de RT-lessen op school;

LET OP:

- **Bij misbruik van de geboden faciliteiten en/of hulpmiddelen, vervalt het recht op gebruik ervan!**
- **Indien geen gehoor gegeven wordt aan de aanbevelingen kan het recht op de compenserende faciliteiten vervallen**

Basisaanbod dyslecten

- Alleen teksten hardop laten voorlezen als de leerling tijd heeft gehad dit voor te bereiden.
- Extra tijd (25%) voor het maken van opdrachten en toetsen.
- Opdrachten/dictaat/bordschema/powerpoint op schrift geven.
- Verbeter spelling in werkboeken/geschreven werk direct.
- Heldere lay-out bij toetsen, maak gebruik van Arial 12 en witregels.
- Laat de leerlingen begrippenlijsten maken.
- Spelling zou de beoordeling van een toets weinig moeten beïnvloeden.
- Besteed extra aandacht aan leerstrategieën.

